BİR GÖÇ NE BIRAKIR ARDINDA?

NAZIM PAYAM

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 1958
EDEBÎ ESERLER: 1008

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 49269

ISBN: 978-625-408-497-3

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Ayşegül Büşra Paksoy

Kapak Tasarımı: Damla Acar

Dizgi-Tertip: Damla Acar

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: VİZYON BASIMEVİ KAĞITÇILIK
MATBAACILIK VE YAY. SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
Beylikdüzü O.S.B Mah. Orkide Cad. No:1/Z
Beylikdüzü/İSTANBUL Tel: (0212) 671 61 51
Sertifika No: 52098

İstanbul- 2023

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Nazım Payam: 1955 yılında Elazığ'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini aynı ilde tamamladı. Balıkesir Necati Bey Eğitim Enstitüsü Türkçe ve Eskişehir Anadolu Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirdi. Yurdun çeşitli yörelerinde öğretmenlik yaptı. *Türk Edebiyatı, Türk Dili, Kültür Dünyası, Dergâh, Mahalle Mektebi, Ay Vakti* ve *Harput Çırası* gibi kültür-sanat-edebiyat dergilerinde şiir, deneme ve eleştirileri yayımlandı.

2013 yılında Ses *ve Yaz* isimli eseri ESKADER ve Türkiye Yazarlar Birliği tarafından yılın deneme kitabı olarak ödüllendirildi. 1999'dan beri Elazığ'da yayın hayatını sürdüren sanat-edebiyat dergisi *Bizim Külliye*'nin genel yayın yönetmenidir.

Yayımlanmış Eserleri:

Şehrin Eylül Tarafı (Deneme)
Ses ve Yaz (Deneme)
Ateş Islağı (Şiir)
Sılası Türkçe (Deneme)
Yalnızlık Risalesi (Şiir)
Hatırlamak Uzatıyor Ömrü (Deneme)

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ / 9

Bir Kurşuna İki Damla Gözyaşı / 11
İnsan Bir Hikâyedir / 17
İnsan Nasıl Okunur?/ 22
Bir Sohbetin Ardında / 29
Yüce Dağ Başında Yanar Bir Işık / 35
Kim Bulmuş ki Yerini / 39
Bizim Sınırları Türküler Çizer / 45
Şiirin Yankısı, Çevirmenin Sesi / 54
Yazarın Yazdığı, Çevirmenin Çevirdiği / 59
Kurgu Gerçeği ve Hayat / 65
Ne Zaman Gelir Göçmen Kuş / 71
Sığınmanın Toprak Ağrısı / 81
Gerçeği mi Görsem, Hayal mi Kursam? / 87
Aşk, Ayrılık ve Bir Portre / 94
Tiryaki Tedirginliği / 100
50'lerin Öyküsü Kimle "Var" Oldu? / 106
Yaşamanın Darlığı / 114
Denemenin Sınırı / 121

Işıktan Şarkılar, Yeşilden Rüya / 126
İkindi Anıtı / 133
Küskün Bahçe Çağrısı / 136
Metafor; Gölge Anlamın İfşası / 143
Edebiyatta Başkasını Anlatmak / 145
Sokaktan Minbere, Minberden İstiklale / 150
Taklitten Hakikate / 155
Toprak Şairler / 160
Sevdiğimi Söylemesem Sevmek Derdi Beni Boğar / 163
Ben Bir Dağın Ağacıyım / 171
İnsanı Var Eden Hikâyesidir / 178
Hikâyemizin Arka Bahçesi / 184
Derdim Bana Derman İmiş / 189
Kendi Sınırını Aramak / 195
Kendi Sınırını Aramak II / 199
Bizim Külliye'nin Ben ve Biz Dosyası / 203
Bizim Külliye'den / 214

SUNUŞ

İnsanoğlu dünyada var olduğundan beri bulunduğu yerden ötelere gitme/görme arzusunu taşır. Bu özlem, asli vatanını bulana dek sürer. Zira iktisadi endişeler, sosyal değişimler, siyasi emeller, dinî hisler, hatta sevmeler, nefret etmeler ya da hayalde canlandırmalar avuntusunu/karşılığını çok defa yer değiştirmede bulur. "Ben"in yerlilik bahanesi, içselleştirdiği husus da öyle; onun kendisini bilmesi yahut kendisine yabancılaşması, sonuçta sılada veya gurbette olmayı çağrıştırmıyor mu? Zaten göçle ilintili eğilimlerin adlandırılması da hesabı da ayrı ayrı tutulur.

"Göç", uzakların suyuna, ekmeğine, rüyasına zorladığı öznesini seyyah, garip, sürgün, mülteci, muhacir ve yabancı kavramlarıyla tanımlar. Ayrıca hevesler, beklentiler, yitimler, korkular, dramlar ve bir o kadar da henüz bilinmeyen nedenlerle biçimler onu. Ancak göç öznesini en iyi biçimleyen, gayesini hayal haritasına kazımış gayretin çektirdiğidir. Ama nedense bu olgu, çoklarına karşılıksız sevgiyi hatırlatır. Oysa sevgi kesintisiz devam eden değil, devam edebilme imkânı olan bir şeydir.

İnsan toprağına, bedeni ve ruhuyla bağlıdır. Hısım akrabasıyla soluklanacağı iklim oradadır. Kökboyasını oradan alır. Soyunun devamını orada arar. Yine halk katında makbul kişi, toprağına tutkun kişidir. Halk, onların şahsında sahip olunması gereken sıfatları görür. Fakat dünya meşgalesinin istikameti huzur bağlarını inceltmek, iyilik

BİR KURŞUNA İKİ DAMLA GÖZYAŞI

Dergi tasarımcımız Yusuf Öztürk, *Akıl Hastalarının Yazdıkları Şiirler/ İnilti*nin fotokopisini getirdi dergiye. Sanat zevki olgun bir genç o. Daha önceleri övgüyle bahsetmiş, ezberlediği bir iki şiir okumuştu bu eserden. Sayfaları birlikte çevirdik. *İniltiyi* yayına hazırlayan Bedia Tuncer; tarih, 1964; kapak deseninde vızıltısını odanızda hissettircesine çizilmiş kocaman bir karasinek.

Bedia Tuncer, öğretmen, 1961-64 yıllarında Bakırköy Akıl ve Sinir Hastalıkları Hastanesine personeli yetiştirmek amacıyla Millî Eğitim Müdürlüğü tarafından görevlendirilmiş. Öyle diyor ön sözde. Sonraları kimi hastalarla yakınlaşmış. Onlar arasında acılarını, isteklerini şiirle dile getirenlere rastlamış. Yüksünmemiş öğretmenimiz, diğer şair kabiliyetlere ulaşmış. "Onların sisli, bulutlu dünyalarına nurlu ve ışıklı küçük bir pencere açabilmek" niyetiyle yayınlanmaya değer şiirleri derlemiş. Yine seçkisinde hastanın kaldığı servisi ve hasta isminin baş harflerini vermekle yetinmiş. Bu bir incelik. Kim bilir, belki de açık isimlerle aile bireylerini inciteceğinden sakınmış.

Mesela: 33-B, Y… K…

"Zorba kız kaçırır,
Kamarot kurşun kaçırır
Zengin hanım kürk kaçırır
Ağa koyun kaçırır
Orman eşkıyası kütük kaçırır

İNSAN BİR HİKÂYEDİR

1950'lerin, 60'ların Elazığ'ında insanlar, karakter analizi yapacak kadar birbirilerini tanırlardı. Nüfus da sosyal ilişkiler de buna elverişliydi. Sokağa açılan kapı başkalarının açlığını, susuzluğunu gidermeye açılan kapıydı. Yaşamanın bilincine, yaşamak zevkine kapı komşuyla, şehirle, insanlarla varılırdı. Elbette bozuşma, küskünlük düğümü, genellikle muhaakeme kapısına ulaşmadan komşularca çözülürdü. Erkek, kadın, çocuk hemen herkes iyiliğe, dayanışmaya meyilliydi. Her aile, dillendirmeye gerek görmeden hemşehrilerce benimsenen ortak tavra uymak gerekliliği hissederdi. Dahası yasalaşmamış yasaya göre, buna mecburdu. Çünkü saygıya, sevgiye ve aidiyetliğe dayalı denetim bunu gerektiriyordu.

Tabii, bunları geçmişe sığınmak için anlatmıyorum, belki de bir karşılaştırma bir emsal oluşturmak, yeniden yaşanılabilirliği içindir. O yıllar paylaşılan saadet veya hüzün romanla, hikâyeyle, şiirle bugünlere yansıtılır mı, bilmem? Temennim yansıtılması… Ama bireysel kopukluklar, teknolojik akıntı, araya koyulan soğuk mesafe ve tenimizi kaplayan hırs nedeniyle huzur ışıklarından fersah fersah uzaklaştığımız kesin. Hem huzuru, dünün dili ve çerçevesiyle yansıtsak da gösteriş ve hız meraklısı bugünün serüvenci gençliğini kısmen de olsa biçimlemeye yetmeyecektir.

Her neyse. Böyle bir roman taslağını düşünmem, beni geçmişin zihin manzarasından koparmaya yetti. Aksine

İNSAN NASIL OKUNUR?

Beyhan Kanter, *Bizim Külliye* dergisi kurucu arkadaşlarımızdan hikâyeci Necati Kanter'in kızı… Derginin genel yayın yönetmeni olarak onun getirdiği ilk metni yayımlamamıştım. O gün, "Gün gelecek siz benden yazı isteyeceksiniz." demişti. Fazla sürmedi, iki üç yıl içerisinde aranılan yazarlardan biri oldu. Oysa dergi yönetmeninin görevlerinden biri de hevesli gençler arasında geleceğin usta kalemlerini keşfetmekti.

Bizim Külliye'ye ilk metnini getirdiğinde yeni atanmış Türkçe öğretmeniydi o. Sonralar akademisyenliği üstlendi. Şimdiler hocalığın en üst unvanını almasına rağmen hiç, ama hiç edebiyat memuru rahatlığına özenmedi. Çalışmalarını kendisine verilenle sınırlı tutmadı. Hep umulanı geçmeye niyetlendi. Anlaşılan o ki modern şiirimizde ne kilim motifine ne saz teline ne de cenaze namazı kılınmış bir akıma sarılmayacaktı. Akademik hayatını Şemsettin Sami'yle, Halide Edip'le, Faruk Nafiz'le veya Nazım Hikmet'le başlayıp bitirenlerden de olmayacaktı. Beyhan Kanter, tekrara ve sadece parlatmaya düşmemek için harcanan emeğe bugünden bedel vermeye çalışacaktı.

Artık o, bilim ilkelerine bağlı üretken bir akademisyendir. Sempozyumlarda sesini duyabilir, yeni yeni yargılarla edebiyat dergilerinde, yıllıklarda imzasını görebilirsiniz. Nice genç edebiyatçımıza ait eleştirileri de oldukça hassas teşviklerle bezelidir onun, dikkatsiz okurların gözünden kaçabilir.

BİR SOHBETİN ARDINDA

"…Dün, ejderha korkusu
Bugün Amerika masalı
Tank, uçak ve bilumum
Motor fabrikaları
Taşır mı sanıyorsun seni
Sonsuz mutluluğa, demir
Kömür, çimento, petrol;
Sen düşünmedikten sonra
Sen
Uyuşmuş bir kurtçuk gibi
Kendini zehirleyen insan parçası
Kopyacı merak."

Metin Önal Mengüşoğlu/Asyalı Donkişot'a Şiir'den

Metin Önal Mengüşoğlu; gençlik yıllarını Malatya'da geçirir, edebiyata eğilimi Malatya'da filizlenir. Yüksek tahsilini İstanbul'da bitirir ve uzun yıllar İstanbul'da kalır, şimdiler Bursa'da ikamet etmektedir. Aslında Elazığlıdır. Doğduğunda onun kulağına okunan ezan Harput makamı tınısıyladır. Bu makamla dünya aşısını yaptıranlar, sıla hüznünden kolay kolay kurtulamayacağını bilirler. Artık nereye gitseler iki cihan tınısı onların ardındadır. Hele aş, iş için sevdiğini terk etmişlerde; kulaktan kalbe, oradan hissiyata sinmiş o tını daha bir belirgin ve sarsıcıdır. Ama Harput makamının bir özelliği de yaşına başına bakmaksı-

YÜCE DAĞ BAŞINDA YANAR BİR IŞIK

Gazeteci, "...bugün dünyada tanınan bilinen bir müzisyensiniz. Böyle olmasaydı, Elazığ'dan hiç çıkmasaydınız ne olurdu?"

Erkan Oğur: "Elazığ'da yolda yürüyen adam olsaydım yeterdi bana."

Yukarıdaki diyalog, ayaküstü konuşmadan mı, yoksa bir söyleşiden mi? Hakikat derecesini bilmem. Gurbetteki arkadaşım telefonda anlattı. O da bir başkasından dinlemiş.

Sorun mu?

Beni, sıkı sıkıya saran böylesi diyalogların detayları üzerinde düşünmem. Güya ile kuşku ile zaman harcamam. Atfedilen bir vefa hamlesidir. Erkan Oğur sıla muhabbetiyle yakama gül takmıştır. Gülün rengini, kokusunu, şehrimin sokağına çarşısına taşımaya bakarım. Gülümseyen yüzlere muhabbetimi artırırım.

Hem kurulan cümle, Erkan Oğur'un ruh hâliyle de örtüşmekte.

Folkloral müzik üretenler, kimilerince günübirlik darlığa, birey sıkıntısına ve aile dramlarının yankısına dayanamayan hassaslardır. Onlar kadercilik dairesinde bir şehrin, bir bölgenin, bir olayın sesi olmakla yetinir; tizlerin, peslerin perde perde koyulaşan acıklı yenilgisiyle hâlleşirler. Ancak çok defa hissedileni bir sonraki zamaneye duyurmayı beceremez, geleceğin o şiddetli akıntısında kaybolup

KİM BULMUŞ Kİ YERİNİ

Türkünün derdi var, şiirin davası. Türkünün ezgisi var, şiirin ahengi. Türkünün melankolisi var, şiirin koli koli kitabı. Türkünün önceledi̇ği dizedir, dörtlüktür; şiirin hüznü geldi, kelimeye dayandı.[1] Yadsıman yersiz, çırpınmak boşuna: "Ah güzel Ahmet abim benim/ İnsan yaşadığı yere benzer/ O yerin suyuna, o yerin toprağına benzer"[2] bu hüzün senin.

Türkü, doğduğu yeri belirleyemese de anlamını dondurabilir. "Yemen" der, "Seher Yeli", "Sunam" der, izlek açık! Size neyi hatırlatacağı, sizi neye hayıflandıracağı belli. Sözleri basit, samimi, ama derunidir.

Şiir hüznü öyle mi?

Daha dün ortaya koyduğunu bugün öğütebilir. İmgeymiş, simgeymiş, derken her birimizi zıt anlam katmanlarına yönlendirebilir. Şuracıkta yeni defterler açtırıp zekâ keşiflerinin lirik tonlarını çoğaltabilir. Hoşlandığımız şiirin durumu, huzursuz ruhumuza iksir, müphem yaramıza sargı, puslu gözlerimize mercek olabilir. Lakin sürelidir. Bu süreçte, şiiri hangi haz menfezine bırakacağını, hangi kuleye taşıyacağını şairi de bilmez.

Şair veya okur, ne fark eder? Sınırı aşıran şiire muhatap olmak her kula nasip olmaz. Elbette, pusuda bekleyen şiir hüznü ise "hüzün ki his coğrafyamızın pehlivanı/ hüzün ki hislerin en cinidir"[3]

İnsanoğlu hüznüyle tarif edilir.

---

1 Cemal Süreya, *Folklor Şiire Düşman.*

2 Edip Cansever, *Mendilimde Kan Sesleri.*

3 Mahmut Bahar, *İsimsiz Şehre Şiirler-2.*

BİZİM SINIRLARI TÜRKÜLER ÇİZER

Edebî türlerin her birinde kalem oynatmak benim harcım değil. Alışkanlığımın esiri şiirden denemeye geçmem bile yıllar aldı. Eğer *Bizim Külliye* dergisinden ötürü mecbur kalmasaydım denemeye de kucak açmazdım. Sevdiğim edebî türlerin seçkin eserlerini okumakla yetinirim. O eserlerin okuru olmak, yazmak kadar zevklendirir beni. Hem bazı türlerde bir duyguyu, bir düşünceyi kaleme almak veya kalemle bir olgunun tanığı olmak ziyadesiyle dikkat, disiplin ve masraf ister.

Gezi türü bunlardan biri…

Mesela ver elini Bulgaristan, Batı Trakya, Makedonya, Kosova, Arnavutluk, Karadağ, Bosna Hersek demek kolay. Fakat yazmak için gezmek, görmek yetmez ki! Neden Viyana, Slazburg değil de Osmanlı Balkanlar'ı? O yerleri niçin tercih ettiğinizi bileceksiniz. Öncesinden araştırmaya, incelemeye, bilgi toplamaya koyulacaksınız. Gördüğünüze nüfuz edecek, görüşecekleriniz ile farklılıkları yakalayacaksınız. Gezide edindiğiniz deneyimle eserinizin tasarımını enginleştirecek bir üslubunuz, bir fotoğrafınız olmalı. Çünkü o yerlerin kalıntısından, coğrafyasından, havasından, suyundan, aşından, ekonomisinden bahsedeceksiniz. Zanaat ve sanatına, varsa gizli bağlarına değineceksiniz.

Diyelim ki oralara vardınız, ya bir tanış ya da rehberiniz olacak; ona sorular soracak, notlar alacaksınız. Ondan

ŞİİRİN YANKISI, ÇEVİRMENİN SESİ

Poe'yu bunca sabırla niçin çevirdiğimi biliyor musunuz?
Çünkü bana benziyordu.
-Charles Baudelaire-

Çevirmen ve şair Faruk Uysal, *Bizim Külliye* dergisinin 87. sayısına Edgar Allan Poe'nun "Anneme" şiirini göndermiş, isminin önüne "Türkçesi" ibaresini koymuştu. Daha önceleri gönderdiği diğer çeviri şiirlerde yine aynı tutumu sergilemişti. Bu kez dizgici arkadaşımız o ibareyi "çeviren"e dönüştürmüş. Taslağı kontrol ederken gördüm, düzelttirdim. Fakat onun İngilizceden Türkçeye aktardığı bazı düz yazıları da okumuştum, orada "çeviri" diyordu.

Merak işte; telefon açıp sordum.

Faruk Uysal, şiiri önce nesir olarak algıladığını, daha sonra kullanılan şiir sanatlarını (ölçü, uyak, redif, vb.) ve mümkün olduğunca yazıldığı zamanı, kültürel özellikleri göz önünde bulundurarak tekrar şiire dönüştürdüğüne değindi. Bu dönüştürme esnasında araya yan anlamlar, alegoriler, kinayeler, imgeler ve kendi şairlik yeteneğinin girdiğini, dolayısıyla şiir çevirisinde "Türkçesi" ibaresini kullanmayı tercih ettiğini belirtti.

Faruk Uysal'ın Tezkire'de yayımlanan "Şiir Çevirisi ve Nazire Geleneği" yazısını henüz okumamıştım. Sonraları "Tahta Atın İçindekiler"de gördüm. O metinde "Bir dili bilmekle o dilin kültürel ortamını bilmek arasında, ne denli sıkı bir ilişki olduğunu ta ki çeviri yapmaya başla-

YAZARIN YAZDIĞI, ÇEVİRMENİN ÇEVİRDİĞİ

Şair ve çevirmen Faruk Uysal, düzyazı çevirisinin şiir çevirisine göre nispeten kolay olduğundan; şiir çevirisinde yan anlamların, alegorilerin, kinayelerin, imgelerin devreye gireceğinden ve özellikle çevirmenin kendi şairlik yeteneğine başvurma ihtiyacı duyacağından söz etmişti. Düzyazıda ise kaynak kültüre ve çoğunlukla kelimelerin sözlük anlamına bağlı kalınacağına değinmişti. Biz de Faruk Uysal'ın savını onaylamış, *Şiirin Yankısı, Çevirmenin Sesi* denememizde motamot bir şiir çevirisiyle duygusal iletişim kuramayacağımız, hatta şiirin salt çevirisini yorumlamada yanılabileceğimiz kanaatini paylaşmıştık. Zira şiir, ifade ettiği anlamdan çok daha fazlasını taşır.

Tesadüf mü, tevafuk mu? Yoksa roman çevirisinde çevirmenin kültür kaynaklarına, dil kültürüne ve yaşanmış olayların aktarımına ne derece bağlı kaldığına meraktan mı? Geçenlerde iki ayrı yayınevinden, İş Bankası ve Yaba'dan, Tolstoy'un *Hacı Murat* çevirisini karşılaştırmalı okudum. Size de öneririm: Böylesi okumalar meğer ummadık etkiler bırakıyormuş okurda. Hele "Acaba?" sorusu ile çıkmışsanız yola… İki metin arasında fark ettiğiniz ayrıntılar, araya sıkıştırılmış yargı ve kelime tercihiyle kâh tedirginlik duyacak kâh heyecanlanacak ve ister istemez kültür, sözlük, tarih irdelemesine veya bir ideolojik tartışmaya kendinizi dâhil bulacaksınız.

İş Bankasının çevirisini Mazlum Beyhan (d. 1948), Yaba

KURGU GERÇEĞİ VE HAYAT

"Her şey bittiğinde hatırlayacağımız şey düşmanların sözleri değil dostların sessizliği olacaktır."
Aliya İzzetbegoviç

Kurmaca, gerçekten esinlenir ancak aynı zaman dilimini bölüşmediklerinden bizzat gerçeğin kendisi olmaktan çekinir. Gerçek yontucudur, sınırlayıcıdır, inciticidir. Oysa kurgu, öngörü tasarımına dayanır ve varlık nedenini olabileceklerin anlam katmanlarıyla tesciller. Kurmacada konu dediğimiz şey, ilkin sanmaya, sonra olabilire ve neticede olmuşa dönüşür. İşi bilenler der ki bu dönüşüm "Ortak kabulleri genişletir, güçlendirir, biriktirir." Böylece kurgu, bir varmış bir yokmuş olmaktan çıkar. Hayatın olmazsa olmaz metnine bürünür. Hatta kimi vakit onun sığınağı bir hikâye, bir roman, bir tiyatro eserinin ileri sürdüğü gerçeği, onlarca bilim insanının belgesi silemez. Öylesine etkin ve etkilidir.

Kalabalıklar, kurmaca metnin merak, bulgu ve esenlik yolu olduğu kanaatindedirler. Onlar, çok defa gerçeğin çirkin, katı ve zorbalığını kurgunun halkalarına sevk ederler. Orada eksik ve hataları gösterir, sorgular, çözümü avuntuyla alırlar. Herkesi heyecanlandıran beklentiyle zevklendirir; düş kurduran verileriyle sarsılmaz bir dayanışma ağı örerler. Boyun bükmezler felaket tellallığına. Umursamazlar gerçeğin çıplak kuruntusunu. İnsanı karamsarlığa iten ürkünç çığlıkları, kurmacanın algı bıçağıyla susturur;

NE ZAMAN GELİR GÖÇMEN KUŞ

Kardeş Kalemler'den tanıdığım Ömer Küçükmehmetoğlu, *Bizim Külliye* dergisine Kırgız edebiyatından birkaç çeviri gönderdi. Yayımladık. Ardından "Kırgız Edebiyatı Özel Sayısı" talebinde bulundu, "Olur." dedik. Üç ayda bir yayımlanan dergimizin 53. sayısını Kırgız edebiyatına ayırdık. Böylece uzaktaki kardeşlerimize bir selam daha gönderecek ve 2007 yılının 34. sayısında okurlarımızla buluşturduğumuz "Cengiz Aytmatov'a Vefa" dosyamızı tamamlamış olacaktık.

Çalışmamızın editörlüğünü Kırgızistan-Türkiye Dostluk ve Kültür Derneği yapacaktı. Sevinçli, heyecanlı ve sabırsızdık. Hem kardeşlerimizin gönüllerince özel sayı hazırlamasına vesile olacak hem Kırgızca'nın sözlü kültür sarayı Manas Destanı'nın iç odalarında dolaşacak, hem de okurlarımıza çağdaş Kırgız edebiyatçılarını tanıtacaktık. Kim bilir; belki de Cengiz Aytmatov'la ilgili yeni bulgulara ulaşacaktık.

Gelecek yazıları umutla bekliyorduk.

Üzülerek söylüyorum; birçok konuda hevesimiz kursağımızda kaldı. Gönderilen metinlerde Manas'a hiç değinilmemişti. Çağdaş Kırgız edebiyatçıları işaret edecek, bizi onları okuma arayışına itecek kapsayıcı bir metin yoktu. Cengiz Aytmatov'a dair ise yalnızca Mamasalı Apışev'den "Cengiz Aytmatov, Mar Bayciyev: İki Dilli Çalışma Ufku" makalesiydi. O makalede Mamasalı Apışev, şu kanaati taşıyordu: "Cengiz Aytmatov ve Mar Bayciyev'in Kırgız hal-

SIĞINMANIN TOPRAK AĞRISI

Harputlu Ermeni Apkar Efendi'nin defini sonrası çocukları kapı önüne çömelmiş herkesi hayrete düşürecek derecede feryat figan ağlarlar. Zaten mezarlık dönüşü de bu inlemeyi sürdürmüşlerdir. Taziyeye gelen komşular kınar, sitemde bulunurlar: "Yahu seksenine varmış, yatalak bir insanın ardından bu kadar yakınmak doğru mu?" Çocuklar salya sümük, "Öldüğüne ağlamıyoruz ki" derler. "Babamız ölmeden hemen önce İsa dininden döndü, Müslüman oldu. Muhammet onu tanımaz. İsa da sırtını dönmüştür. Öbür dünyadaki sahipsizliğine ağlıyoruz."

Bir arkadaşımın bir başka sorun için anlattığı bu fıkra bana nedense ölmekle yaşamak arasında yurdundan yuvasından git gide uzaklaşan göçmenleri, yani günümüz sığınmacılarını hatırlattı. Hatıralar cennetinden belirsizlik cehennemine doğru iflah olmaz yolculuktur onlarınki. Onlara uyarladım. Hatta teması, geride kalanların ıstırabına kurulu böylesi durumun şiirini de yazmıştım: *"Hadi harfleri yoğur, dök/ Sözcükleri diz ve anlat/ Bir göç ne bırakır ardında"* mısraları o "Göç" şiirinden.

Hangi coğrafyada olursa olsun çokları gibi ben de etkilenirim kitlesel göçlerden. Bu göçlerin zemininde bıçak kemiğe dayandı, dedirten birikmiş bireysel ve toplumsal dramlar, facialar vardır. Dayatılan zulme adam sende, diyemem. Elbette bir insanın, bir kitlenin ülkesini terk edip başka ülkelere göçünü mecbur kılan işsizlik, ambargolar, kirli cemaatler, şirketlerin veya aşiretlerin çıkar oyunla-

GERÇEĞİ Mİ GÖRSEM HAYAL Mİ KURSAM?

"Her mültecinin içinde bir gül ağacı boylanır
Sıcağa susuzluğa dayanıklı
Ülkesizlik tüm ülkeler sayısınca genişliktir
Sınırsızlığa sonsuzluğa dayanıklı"
Gülten Akın, Barok

James H. Meyer, *İmparatorluklar Arası Türkler* adlı kitabında, Tavrida valisinin İsmail Gaspıralı'ya bir mektup gönderdiğinden bahseder. Vali o mektupta, ondan Tatarları göç yollarının ne kadar tehlikeli olduğuna dair uyarmasını istemiştir. Çünkü Çarlık Dönemi'nde en fazla göç veren ülke Kırım'dır. Gaspıralı, sahibi ve sorumlusu olduğu *Tercüman* gazetesinin üç sayısını, göçün durdurulması gerektiğine ayırır. H. Meyer, daha sonra şu tespitte bulunur: "Aslında Müslüman göçü konusu Müslüman aktivistler ile çarlık görevlilerini ortak bir zeminde buluşturan birkaç noktadan biriydi."[1]

Rus Çarı, önceleri Kafkasya Müftüsü Hüseyin Gayıpov'a da buna benzer bir tamim göndermiştir.[2] Müftü, böylesi bir göçün vatandan kaçmak olacağını düşündüğünden maiyetine, gidenlerin kınanmalarını salık vermiş, Müslümanları vatanı terk etmekten caydırmak için

[1] James H. Meyer, *İmparatorluklar Arası Türkler (1856-1914)*, Çev. Renan Akman, İş Bankası Yay., s. 27.

[2] *Age.,* s. 26.

AŞK, AYRILIK VE BİR PORTRE

Memduh Şevket Esendal'ın öykücülüğünün yanı sıra, benim için iki ayrıcalığı daha var. Bunlardan birincisi o, Çorlulu olmasına rağmen 1931'de 2 yıl, 2 ay, 7 gün Elazığ milletvekilliği yapmıştır. Hemşehrim sayılır. Onun siyasi albümünde şehrimin siluetinin olması övüncümdür. Biyografisinin olay ve manzara seyrini izlerken yahut olgu bütünü için, parçaları birbirine eklerken bunu aklımda tutarım. Okuduğum öykülerinin konusu yerel bir sıcaklık verir bana. Öykü kişileri niçin tanıdıktır, bilirim. Esendal, edebiyatımızın nadir öykücülerindendir. Ancak o, öykülerinden daha çok siyaseti ciddiye almıştır.

Esendal'ın etkin siyasi hayatı, ilkin Balkanları çetelerden arındırmayı amaçlayan, sonraları hürriyet mücadelesini idealleştiren İttihat ve Terakki Cemiyetinin üyesi olmakla başlar. Osmanlının nihayetinde Cumhuriyet'in kurulmasıyla devam eder. Farklı illerden milletvekili olur. Kâbil büyükelçiliğine Elazığ milletvekiliyken atanır. 1941-45 yılları arası ise CHP genel sekreterliğini yürütür.

Esendal, genel sekreterlik görevi esnasında esnafın, çiftçinin, sanatçının ve bilim insanların hamisidir. Kulağı çınlayan ona koşar.

Mesela, Orta Çağ tarihçisi Osman Turan 1944'te 3 Mayıs olaylarından hemen sonra, "Irkçılık ve Turancılıkla" suçlanan Hüseyin Nihal Atsız'ı fakültedeki odasında ağırladı diye, devrin millî eğitim bakanı tarafından 4 Mayıs'ta açığa alınır. 30 Kasım 1944'te ona göreve iade kararı çı-

TİRYAKİ TEDİRGİNLİĞİ

Memduh Şevket Esendal, mahalle bakkalı gibi gölge insanlar uzmanıdır. O, öykülerinde hayatın içinde kalmayı başarmış, manzarasıyla uyumlu iddiasız kişilerin mizacını yansıtmıştır. Esendal'ın çizdiği tabloda obje ve kişiler gerektiği yerde ve gerektiği kadardır. Ancak belli bir tercihin ve mekânın hissini omuzlamışlardır. Onları kalabalığa salıverseniz kısa zamanda bir arada bulabileceğiniz cinste insanlardır. Esendal, konu seçiminde de basit hesapların, günlük ihtiyaçların doğal akışa iteklediği sorunlardan yararlanmıştır. Tabii, her büyük yazar gibi tasarladığı sıradan karakteri bir örnek olarak büyük dilime katmıştır.

Esendal'ın öykü insanları, olayların etkisinden doğan değişiklikte uzun süre kalamazlar; alelacele kendi sınırları dâhiline ve alışkanlıklarına dönerler. Onların hayat engebelerine, kalp kırıklığına, duygu gelgitlerine karşı enerji kaynağı tercihinde ve mekânında kalmaktır. Bu kuvvetten beslenirler. Muhitlerinde, sıradan yahut durağanmış gibi görünmeleri veya okurlara ironik duruş sergilemeleri bu sığınmadandır. Onlara göre alıştıklarına ve alışkanlıklara ilgisizlik, dostluğa, tevekkül anlayışına, saadet örgülerine ilgisizliktir. Günlerin getirdiği ve götürdüğünü de bu sabit pencereden seyrederler.

Esendal'ın öykülerinde kişiyi muhitinden, muhit insanlarından koparan neden üç beş kalemi geçmez. Her hâlükârda öncelik alıştıklarına ve alışkanlıklara bağlıktır. Eğer varsa (ki var) iddialarını da bu iki hususta çıkarırlar.

50'LERİN ÖYKÜSÜ KİMLE "VAR" OLDU?

Bizim Külliye dergisinin kurucularından Taner Namlı'nın doçentlik çalışmasına düşündüğü tezlerden biri de "1950 Kuşağı Öykücülüğünde Özne". İlk duyduğumda keşke demiş, ne çok sevinmiştim. Her dönem geçerliğini koruyabilecek bir seçim olur. Hele tipolojiye ilgi duyanlar için!

Taner Namlı bu konuda karara varırsa uğraşı, masa gözünde, kütüphane rafında kalmayacak. Özne terimi "bir tümcede bildirilen eylemi yapan ya da yüklemin bildirdiği durumu üzerine alan kimseyi belirte(cek).[1] Eylem belirtme, kurmaca metinlerde öne çıkarılmış ve kısmen de olsa ayrıştırılmış öznenin düşünme ve hissetme biçimine görünürlük kazandıracak. Özne nitelikleri ilahiyatçısından ekonomistine, siyasetçisinden sosyoloğuna, sanatçısından bilim insanlarına yeni anlam katmanları açacak. Onları yeni tipler, yeni karakterler keşfetmeye isteklendirecek.

Çoğu toplumlar sorunun çözümünde özne merkezlidir. Artık çağımız da bunu gerekli kılıyor. Yapan, eden ve yaptıklarından sorumlu öznenin kazanımlarından yepyeni kazanımlara gidiliyor. Hatta toplumun çapı, öznenin çapıyla orantılanıyor. Mesela felsefede özne "bilinci, sezgisi, düş gücü olan, bilmeye yönelen ama kendisi bilgi nesnesi olmayan varlık" olarak tanımlanıyor. Evet, varlık şartlarını yerine getirmeyen özne nesneleşiyor. Dünya ışıltısını cansızlığına gömüyor.

---

[1] *Türk Dil Kurumu Sözlüğü*.

YAŞAMANIN DARLIĞI

Bazen en yaşanılır, en renkli, en şaşalı ve imrendirici zenginlik esintisi yazarınızın anlatımından çıkagelir. Sanki o, arzuladığınız cennete gitmiş de orada sizin olmadığınızı fark etmiş ve bu nedenle geri dönmüş sanırsınız. Öylesine özümlenmiş bir anlatım, öylesine özendirici tanıklık, öylesine dil çevikliği… Metnin akıcılığından şaşakalırsınız. O an yazarınızın betimlediği tabloda olmayışın şiddetle özlemini çeker, gerçekleşmesi umulur mutluluktan pay almak için dünyanın eşref saatini aramaya koyulursunuz.

Hakikatte ise ilk aramaya koyulmanız gereken yazarın biyografisi idi.

Hiç kuşkusuz o da, diğerleri gibi kışın yakacaksız, yazın havasız; daha çok kitaplarına kiraladığı mutfağı boş, odası sergisiz, sofası ışıksız, küf kokulu bir dairededir. Orada, yoksulluk kenesi yapışmıştır ensesine. Kimseye yakıştıramayacağınız en acıtıcı fakirlikle boğuşur. Başını yastığa koyduğunda, daire sahibinin, alacaklıların kapıya dayanmadığı günü, günün mükâfatı görür. Aslında hiç hatırlamak istemez onları. Ama yazarınızın aldığı ile sattığı arasındaki kazançta nedense denkleşmeyen bir mağduriyet vardır.

Fakat bu mağduriyet, aldanışlardan değil, tercihtendir.

Evet, dünya nimetlerine uzaktan bakmak ve sahiplenmeyi sadece hayalde canlandırmak kendisini sanat yetisine teslim edenlerde pek sık görülen bir olgudur. Mesela destan şairimiz Basri Gocul'un eşi Ulviye Hanım'ın ona

DENEMENİN SINIRI

Suut Kemal Yetkin, *Günlerin Götürdüğü* adlı eserinin Önsözünde, edebiyatın türlü konuları üzerinde düşündüklerini öteden beri yazdığını belirtir. Ancak yazdıklarından derlediği ilk kitabın (Edebiyat Konuşmaları-1944) ilgi uyandırmadığı kanısındadır. Okuyucu topluluğunu bu çeşit edebiyat denemelerine hazırlıksız zanneder. Yedi yıl sonra "Ama bu yazılardan doğan ikinci kitap (Edebiyat Üzerine-1952) kısa zamanda tükeniverdi." der. Ve ekler: Yazılarım, önceden ne iseler, sonradan da öyle olduklarına göre, bu değişikliğin sebebini, aradan geçen yıllar içinde, türlü edebiyat konuları üzerinde düşünmeyi sevmeğe başlayan yeni bir kuşağın yetişmiş olmasında aramak doğru olur sanısındayım."[1]

Yetkin'e göre artık edebiyat sorunlarıyla kaygılanan ve dünden bugüne halka halka büyüyen bilinçli bir kitlenin varlığından söz edebiliriz. Hatta bunlar ara ara ilgisizleri de çekim gücüne dâhil edecek güçteler. Fakat edebiyata eğilimi sadece edebî konulara duyulan ilgiyle geçiştiremeyiz; iki etken daha var. Birincisi Yetkin, okur ihtiyacına dayanarak şiir zevkini yansıtan düzyazılarıyla estetik anlayışın izini sürmüştür. Yazma yolculuğu esnasında gitgide artan ve hızlanan güzel söyleme tutkusunun doyumsuzluğunu eşelemiştir. Bir fikrin savunuculuğundan ziyade, sanat buyruğuna uyarak tercihini dillendirmiştir. İkincisi ise kalem hâkimiyetini ve edebî türünü mizacının yansıması hâline getirmesidir. Deneme, onun katında para mı,

---

1 Suut Kemal Yetkin, Günlerin Götürdüğü, Varlık Yay., 1965, s. 3.

IŞIKTAN ŞARKILAR, YEŞİLDEN RÜYA

"Değmezdi Küçük Hanım, gülüşünüz değmezdi…
Bir ömrün hayal meyal çöküşü arkasından."
A.T. Ozan

Şair Ahmet Tevfik Ozan (d.1953-öl. 15 Ocak 2021) gösterişsiz, dolambaçsız bakardı hayata. Onun insanlarla ilişkisi içtenlik üzerineydi, şiirlerinde işlediği de buydu. Eğer bir yerde olması gerekiyorsa orada gönlüyle, arzuladıklarıyla vardı. İçinde bulunduğu kalabalıktan yalnızlık bilemeye kalkmazdı. Bulunduğu ortamla çabucak kaynaşır, anlattıklarıyla bütün dikkatleri kendisine çeker, mevzunun lokomotifi olurdu. Konuşmasında muhataplarının düzeyine göre kelime seçişi, samimiyeti, doğruluğu ve zekâ kovasının derinlerden getirdiği kıssalar, ona saygı duyulmasını ve sevilmesini âdeta mecbur ederdi. Hele edebiyat gönlüyle vitrinde olduğunda artık bizim için o, hane içinden biriydi.

Ülkücüydü, cihan iddiasını idealinde gizler, çağdaşlığı ve değişimi, geleneğin elverdiğinde ararda. Sevmediği kişiye, sevmediği ideolojiye mesafeliydi. İkiyüzlülükten sakınır, onları yanlışlarıyla da anlatmaya kalkmazdı. Benimsediği, geç olsun; kırılma, bölünme olmasın, ilkesiydi. Şair gönlü herkesi mevziisine konuşlandırarak ufkuna dâhil eder ve sadeleştirirdi.

Şiirde; anlaşılmaz imgeye, zıpçıktı tamlamaya, derdini

İKİNDİ ANITI

2020'ye kadar imrendiğim şairlere bir iki kış, üç beş bahar ayırdım. Onların şiire yönlendirdikleri tasarım ve edebiyat olgusundan, söyleyiş tonundan yararlanmak istiyordum. İmrendiğim ve uğraşıma kattığım şairler kalıcı güzellik, zariflik ve kendine özgü beğeni edindirirler okuruna. Ancak asıl niyetim yunmuş, arınmış ve kıvamını bulmuş şiirlerin yansıttığı çağrışımlardan bir eser oluşturmaktı. Böylesi bir çalışmanın etki uyandıracağına inanıyordum. Fakat onlardaki çağrışım açılımını, kendi ruh sıkıntımın belirtisiymiş gibi özümleyip yorumlamak mümkün mü? Evvela o şiirlerin biçim ve içeriğini sindirmeliydim.

Eksiltili dizeler bir birikim ve hüner gösterisidir.

Öyle ki şairlerimi eksiltisiyle takdir etmeme rağmen onları daha iyi anlamam için bazı şiirlerinde gizlenmiş özne yerine özne, ötelere fırlatılmış yüklem yerine yüklem yerleştirdim. Bazı kelime ve tamlamaya ödünç ekler verdim. Devrikleri düzelttim. Özlem ve imgelem fısıltısını dinlemeye kulak kabarttım. Öyküdükleri kimi şairlere uğradım. Ziyadesiyle kapalı şiirleri ise elimdeki semboller neşteriyle inim inim inlettim.

Şairlerin sistemlerini çözmek için şiir kuramı üzerine de düşünüyordum. Tabii onlar sanatı ihtiyaç hâline dönüştürmüşlerdi. Bundan da pay çıkarmalıydım kendime.

Yıl 2020.

Bu süreç dâhilinde *Hatırlamak Uzatıyor Ömrü*'yü yayımladım.[1]

---

[1] Nazım Payam, *Hatırlamak Uzatıyor Ömrü,* Ötüken Neşriyat.

METAFOR; GÖLGE ANLAMIN İFŞASI

"Şiir/şair neden metafora ihtiyaç duyar?" sorusunun cevabı daha çok, birikimle ilintilidir. Bu ihtiyaca zevk ehlinin tercihi, estetik kaygı tazyiki diyebiliriz. Ama yetmez. Her şeyin her yerde söylenmeyeceğini bilenler, yani genelde sanatkârlar, özelde şairler; gerçeğin yalın, korkutucu hâlinden veya gündelik dilden arınarak bir alt küme dili oluştururlar. Alt küme dili; ardı, yanı, katmanı, imi, fısıltısı, sinyali olan ve muhatap ayıklaması yapan bir üst dildir.

Amaç anlam dünyasını çoğaltmaktır.

Ancak metafor da muhatap ayıklaması da rastgele olmaz, bunların kabulü bazı esaslara bağlıdır: Anlayışta tarihsel birlik, kültürel denklik ister. Soyut, somut hatıra gereçlerinin, gölge bağlantıların yeni bir anlama izin verip vermeyeceğini yoklar. Kitaplarda, menkıbelerde, yasalaşmamış yasa sözlüğünde akıl erdirmesine karşılık arar. Sürümde tuttuğu kelime, kavram ve tamlamanın imasını günceller. Sonuçta bellek verisinden yararlanmış olur.

Mesela; "*Dün, sandığı karıştırdım da gördüm / Ben hiç âşık olmamışım Çelebi*"[1] veya *"Kıyıda öylesine bir yürek, bir yanlış saat / Yarama dağladığım bir küskün bahçe"* mısralarında "sandık" ve "Küskün Bahçe"nin örtüşen, genişleten, yorum uzlaşılarına baktığımızda birden çok esasın uygulandığını görürüz.

Şimdi, bir başka hususa kapı aralayalım:

"Aynı kapıyı neden farklı tokmaklarla çalarız?" soru-

---

[1] Nazım Payam, *Ateş Islağı*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, s. 88.

EDEBİYATTA BAŞKASINI ANLATMAK

Bir dönemin kültür, sanat, siyasi, askerî sorunlarını kavramak, hayallerini keşfetmek ve meydana getirdiği olguya tanıklık etmek o günkü öncü insanları tanımakla mümkündür. Ortak ideale geleceğin inşasını sezdiren, bugünün harcını döktüren o öncüler. Fakat "sıvanmış, boyanmış bir binanın tuğlaları arasındaki harcı göremeyiz. Bina tamamiyetini ancak bu harçla temin ettiği zamandır ki onu teşkil eden tuğlaları teker teker görmek, onların vasıfları üzerinde düşünmek fırsatını elde ederiz."[1] Edebiyatta bize bu imkânı verecek başat tür biyografidir. Bazen emir komuta zincirinin gizlediği yetkinliği bazen kurmayı bazen de çoklarının farkına varamadığı yaşanmışlıkları açığa çıkarma gibi bir işleve sahiptir biyografi.

Nitekim bir devre ilişkin bilinmezler, salgınlar, mayınlı bölgeler, araştırmacıların düzeltemediği pürüzler, çözemediği düğümler dönemine damgasını vurmuş insanların biyografisine eğildiğimizde duyulur. Güvenli, cömert ve itibar görmeye teşvik edici ifade biçimi biyografiye aittir. Bireysel mutluluğun sosyal mutluluk ezgisinden çıktığını gösteren ve bir yaraya merhem olmanın verdiği hazzı okutan biyografidir. Ulaşmamız gereken kaynağın ipuçlarını, yaşatıcı seslerin ahenk damarını ve iç içe geçmiş sonuçların karşılığını çok defa biyografide buluruz. Kara günlerde nice isimsiz kahramanın ışık kulesi, liman cüzdanıdır o.

---

[1] Orhan Veli, *Garip,* (Önsöz'den) "Sıvanmış, boyanmış bir binanın tuğlaları arasındaki harcı göremeyiz."

SOKAKTAN MİNBERE, MİNBERDEN İSTİKLALE

Düşünce hakikatine iman ettiren eserlerin en kuvvetli hamlesi özgünlüktür. Özgünlük ise ancak ve ancak "fikir, eşya, insan ve zamanı kaynaştırmakla"[1] mümkündür. Bu vücudu gerçekleştiren sanatkârlar, kendisini sabırla, inatla beklenen büyük çığırın inşasına sabitler ve hem kendilerini hem de eserlerini inançlarının verileriyle donanırlar. İnsanlık hayrına çalışan böylesi öncülerin birinci derecede muhatabı elbette toplumdur. Osmanlının son dönem şairlerinden Mehmet Akif de o öncülerden biriydi.

Mehmet Akif, şiirde gerçeğini bezeyecek ahengi Türkçeleştirdiği aruz ölçüsünden aldı. Konusunu hayatın içinden seçti. Söylediği, değerlerin geleceğine dairdi. Süslü terkipleri, dolaylı anlatımı, hercailiği elinin tersiyle itti. Meselesine dâhil olmayacak her neyse ona sırt çevirdi. Tercihi, yalın ve gayeli anlatımdı. Fakat ifadesini kuru söylemden, soğuk didaktikten arındırmak ve muhataplarında merak ve dikkat hırsı uyandırmak için yaşadığı, gördüğü, hissettiği ve düşündüklerini hikâye giysisiyle şiirleştirdi. Daha doğrusu, şairlik ülküsünü hakikatin hikâyesinden çıkardı.

Edebiyatımızın kaynağı hikâyedir. Çünkü halkımız hikâyesi olana kıymet verir. Çünkü gezilen yeri, görülen

---

[1] Sezai Karakoç, *Mehmet Akif, Diriliş Yayınları, s. 43.* ("Akif'in şiirindeyse fikir, eşya, insan ve zamanı öyle bir kaynaşma içindedir ki tezi şiirden ve şairden koparmak ve ayırmak mümkün değildir.")

TAKLİTTEN HAKİKATE

"Her birinin çevresi aydınlık bir sabah,
Bu kafilenin tüm fertleri neşeyle cıvıldaşıyor
Yarıp önünde duran halkı, durmadan gidiyor!"
Mehmet Akif (Âmin Alay)

Mehmet Akif, *"Mukallitliği de Yapamıyoruz"*[1] isimli makalesinde, edebiyatımızın başat sorununu işaret eder: Taklitçilik. O, kendisine gösterilecek üç beş istisna ile koca imparatorluk edebiyatını, işlediği konu ve biçim itibarıyla orijinal sayamayacağımız kanaatindedir. Ayrıca Osmanlıda, ayyuka çıkmış sorunların anlaşılmasında veya çözümünde divan şiirinin katkısının olmayışını, çoklukla saraya yakın divan şairinin öznel bir iddia taşımayışına bağlar. "Altı yüz bu kadar sene" edebiyatımızın gidişatını değiştiremeyişimizin ve değiştirmekten çekinişimizin yegâne nedenini taklitçiliği içimize sindirmekte görür.

Mehmet Akif'in millî hassasiyeti, tehlikeleri önceden sezdirecek derecededir. O, merkeze aldığı edebiyatı, üstlendiği sorumluluğun planlı, projeli neden-sonuç ilişkisinin verisi olarak kullanır. Beşerî sorunların üstünü örtmeyi, gereksiz "duygu cömertliğiyle" oyalanmayı kesinkes reddeder. Sanatının "elbise hizmeti, gıda vazifesi"

---

1 Mehmet Akif Ersoy, *Düzyazılar Makaleler, Tefsirler, Vaazlar,* Hazırlayan: A. Vahap Akbaş, Beyan Yay., s. 33.
(Sırat-ı Müstakim, 17 Eylül 1325, 15 Ramazan 1327 (29 Eylül 1909), C: 3. Adet 56)
Mukallitlik: Taklitçilik

TOPRAK ŞAİRLER

"Başım toprak, kendim toprak, cismim toprak
"Hakka kavuşur muyum?" diye ruhum müştak"
Ahmet Yesevi/ Divan-ı Hikmet'ten

Kimi şairler yaşımızın, yaşıtımızın heyecanını yansıtmakla yetinirler. O ruh hâlinin rüzgârı dindi mi, usulca çekilirler aramızdan. Kimi şairler, dışlanmış ve anlaşılmamışların şairidir. İnsanı küskünlük, karamsarlıktan ve çözülmez düğümden ibaret sanırlar. Kimileri herhangi bir sosyal dilimin veya seçkinci grubun şairidir. Bilinmeyen adreste, bulunmayanların hislerini, serüvenlerini dillendiren şairleri de görmezden gelemeyiz. Onlar, o adreste müphem sevgilinin aşk serüvenlerini dillendirirler yalnızca. Gerçeği sarsan belirginliğin tarifinde, tasvirinde nedense eksik kalırlar. Onların tamamladıkları hayalde canlandırdıklarıdır. Yine bazı şairler, yaşadığı yüzyılın; bazıları konusunun temsilcisidir. Çağınız Antik ise Homeros, 16. yüzyıl ise Bakî, konunuz aşk ise ya Fuzulî ya da Karacaoğlan kapınızı çalabilir.

Ama ilhamını dile döktüğünde aradan zaman, mekân ve şahıs perdesini kaldıran, "Yürük değirmenler gibi" hep benliği öğüten ve "El ele vermiş hakka gide(n)" toprak şairler de vardır.

Toprak şairler; doğaya, hayata, insana, inanca ve ötelerin ötesine arzulanan bakış tarzını sergilerler. O bakış tarzıyla baktıklarını bir bütün olarak görür, huzur bulur,

SEVDİĞİMİ SÖYLEMESEM SEVMEK DERDİ BENİ BOĞAR

Yunus Emre'nin şiirlerini derinliğine anlamak için onun hayata bakışını; din, dil ve ümmet anlayışını, ilham dönemini ve öncesini tarihsel olarak bilmek gerekir. Ardında duran ve çağında oluşan eser ve şahıslar bize konu, tema ve biçim alışverişini, farklılığı ve de tesirleri gösterecektir. Bu, alışılagelmiş ve küçümsenmeyecek, kazandırıcı bir deneyimdir. Yine taşıdığı sancı ve söyledikleri, hâlâ ilgimizi çektiğine göre onda devamlık sağlayan esasları mutlaka kayda geçmeliyiz. Yunus Emre, yaşadıklarını sorumluluk cesaretiyle yaza söyleye ömür tartısına çekenlerdendir. Kim bilir, belki de yılların biriktirip yüklediği onca acıya rağmen her doğan günü bir müjde koşturucu olarak görenlerden biridir o. Onu ışıklar içinde keşfettikçe asırların mağlup edemediği nice toprak şairimizin sırrını da keşfedeceğiz. Çünkü emsalleri arasında başat olan o.

Kişi hayatı, konuşlandığı coğrafyanın hayatıdır. Sanırım, böylece Anadolu'da mücadelesinin alanını sevgiyle yeşerten bir şairin ve bir devrin kültür merhalesini ve o merhalenin tazyikini mercek altına almakla kalmayacak onları topyekûn başka iklimlere de taşımış olacağız.

Yunus Emre Öncesi

Yunus Emre'nin öncesinde "…hiçbir zaman tazeliğini yitirmeyen, eskimeyen, yetişmekte olan bir genç kızın bu gün-

BEN BİR DAĞIN AĞACIYIM

"Bir parça olarak adlandırıyorsun kendini,
oysa tam bir bütün olarak durmaktasın karşımda?"
Goethe/ *Faust*'tan

Dücane Cündioğlu "Bugün kendin için ne yaptın?"[1] denemesinde bize, 'ben'in sorumluluğunu hatırlatır. Ancak kişinin bizzat kendisine bir şeyler istemesinin, bizzat kendisi için bir şeyler yapmasının tahayyülü güç işlerden olduğunu söyler. Siyaset, ilim ve sanatla uğraşanların arzularını gerçekleştirdiğinde, kendilerini amaç olmaktan çıkardıklarını belirtir. "İnsanoğlu" der, "kendi yapıp etmelerini gerekçelendirmek zaruretiyle karşı karşıya kaldığında, gerekçelerini 'dışarıdan' (kendi dışından) bulmak mecburiyetini hisseder."[2] Onlar, kendilerini belirginleştirerek kişisel menfaate yönelik bir iş yaptıklarında bencillik, nankörlük ve haysiyetsizlik gibi zaaflarla yaftalandığının altını çizer.

Cündioğlu "Bugün 'kendin' için ne yaptın?" sorusuna yönelik kanaatini ise asırlar önce yaşamış tarihçi, hadis ve kıraat âlimi Zehebî'den nakleder: "Önceleri insanlara niçin ilimle meşgul oldukları sorulduğunda onlar "kendim için" cevabını vermekte tereddüt etmezlerdi. Fakat zamanla nifak ve riya çoğaldı, cehalet arttı. Şimdi insanlara

---

1 Dücane Cündioğlu, *Cenab-ı Aşk,* Kapı Yay., s. 66-67.

2 *Age.,* s. 66.

İNSANI VAR EDEN HİKÂYESİDİR

Şu devirden şu devre kadar diyemeyeceğim, daha düne kadar halk; defterde adı olan padişah, kral, sultan ve komutanın hikâyesiyle şahsiyet bulurdu. Onu dinler, onu okur, onu anlatır, ona inanırdı. Eğer kişide bir "ben" varsa o "ben"i hayata sevk etmenin yolu ya defterdekinin heybesinden bulunmak ya da onun izini sürmekti. İtibar ve unvan, hükmedenin epik hikâyesineydi. Yüce kişinin meziyeti, meseli birbirine benzer gibi görülen ömürlere aktarılır, herkes ondan bir parça olurdu. Hatta dağ, orman, ırmak, deniz, ideal tipin ömrüne akar; doğa kanunları, savaş ve barış o ömrün kaderinden yansıtılırdı. Onun asaleti, ihtişamı, onun gölgesinde keşfedilen nahif ayrıntılar, sürdürülecek hayatın sınırını çizmeye yeterdi.

Hayal de o seçkin ömrün zemininde kurulurdu.

Yalnızca hayal mi? Dostluk, ülkü, kültür ve medeniyet illaki onun adı, onun rüyası, onun hikâyesi üzerine inşa edilirdi. Elbette hikâyesiz medeniyet olmaz! Belki de bu nedenden onlarca asır hiçbir edebî tür hikâyenin teşmil gücüne, eğiticiliğine, kişiye atfettiği saygıya erişemedi. Manzume, destan, masal, efsane, türkü gibi akla hayale gelebilecek bütün edebî türlerin perde arkasında aranan bir hikâyenin yani "biz"in referansıydı. Hayat denilen şeye, kişi hikâyesinin konusu, vasıflandırması, üslubu, temsili ve tesiriyle değer biçilirdi. Öyle ki koca dünya sadece hikâyesi olandan ibaret zannedilirdi. Zaten hikâyesiz kişi için esasa bağlanan, mensubu bulunduğu kahramanın

HİKÂYEMİZİN ARKA BAHÇESİ

Fuzuli Bayat, *Kadim Türklerin Mitolojik Hikâyeleri* isimli eserinde mitin, mitolojik içerikli hikâyenin kaynağı olduğuna değinir ve günümüz hikâyesinde değerlendirilmesini önerir. Bunun yararını ise şu üç maddeyle belirtir: "Her halk, kendi dünya görüşünün ürünü olan mitolojik anlatıları ile kendini tanır, evren hakkında bilgi edinir, Tanrı'nın yüceliğini anlamış olur."[1] Ayrıca şimdiler hükmedici güce sahip bazı halkların çok erken davrandığını, mitoslarını modern hikâyenin bir ögesi olarak kullandıklarını ve millî birliğin aracına, millî kültürün temeline çevirebildiklerini iletir.

Fuzuli Bayat'ın ereği, Bozkurtlar, Ergenekon, Oğuz Kağan ve Manas benzeri Türk mitolojik eserlerinin temasını modern kurmaca metinlere sindirmektir. Yazılı edebî birikimin itici gücüne bir yol açmak "tarihte yaptıklarımızı ve yapacaklarımızı" gelecek kuşaklara hatırlatmak ve benimsetmektir. Bir başka ifadeyle; tarihin yönlendirdiği hikâyemizde sürgit devam eden ve etmesi gereken kültür kaynaklarının taşıyıcılığını sürdürmektir. Nitekim ünlü bilim insanı Bahaeddin Ögel'in "Türklerde mitoloji, daha çok bir ideal ve ülkü düzeni(dir)"[2] demesi bir tesadüf değildir. Peki, bu tema modern kurmaca metinlerin hangi ögesi dâhilinde yürütülecektir?

Kurmaca metinde mitolojik dönemi yansıtmak için,

---

[1] Fuzuli Bayat, *Kadim Türklerin Mitolojik Hikâyeleri*, Ötüken Neşriyat, s. 10.

[2] Bahaeddin Ögel, *Türklerde Mitoloji 1*, MEB Yay., s. 8.

DERDİM BANA DERMAN İMİŞ

"Meğer hânım, Oğuz'da Duha Koca oğlu Deli Dumrul derlerdi, bir er vardı. Bir kuru çayın üzerine bir köprü yaptırmıştı. Geçenden otuz üç akçe alırdı, geçmeyenden döğe döğe kırk akçe alırdı. Bunu niçin böyle ederdi? Onun için ki 'Benden deli, benden güçlü bir er var mıdır ki çıka benimle savaşa!' 'Benim erliğim, bahadırlığım, yiğitliğim Rûm'a, Şam'a gide, meşhur ola!' derdi."[1]

Duha Koca oğlu Deli Dumrul, halk katında hâlâ en çok bilinen, sevilen, tipi sokakta ve çarşıda modernize edilmiş epik karakterdir. Sanırım bunun üç önemli nedeni var. Birinci neden, onun güçlü, korkusuz, atılgan olduğu kadar yanılgı ve şaşkınlıkta zaaflarının belirginliğidir. İkinci neden, kuvvet ve inançta kendi sınırını arayan kişi olmasıdır. Üçüncüsü ise yaşadığı düğümlü olaylara İslam inancını bir çözüm olarak iletmesidir. Bu öğretici veya hatırlatıcı iletilerle o, hayatın sırrına eklenecek kuralları duyurur.

Yine Deli Dumrul'un kuru çay üzerine kurduğu köprüde, geçenden ve geçmeyenden haraç alacak güçte ve cesarette ben-merkezlilik sergilediği… Hiçbir yarar gözetmeden zapturapt altına alınamayacak içtenlikli çılgınlığıyla diğer fertlerin derdini, hatta ölüsünü sahiplenmesi… Onun "kişi üstü merkezli" yönünü de gösterir. Halkalar birbirine eklendiğindeyse Deli Dumrul'un bıraktığı izlenim tamamıyla insanidir. Zira o, savruk ve sınırlı ömrün-

---

1 Yunus Zeyrek, *Dede Korkut Kitabı,* Ötüken Neşriyat, s. 127.

KENDİ SINIRINI ARAMAK

Av. Hüseyin Çınar'a
destanlar esintisiyle…

Ateşin, tekerleğin, teleskobun, elektriğin hayatımızdaki işlevini anlamlandırabiliriz. Resmin ve mektubun da öyle… Daha nice alet edevat, zanaat ve sanat, işlerin sonuçlandırılmasında, hayallerin gerçekleşmesinde, merakın giderilmesinde ve yeni yeni buluşlarda, insanı bir noktaya duyurmakta, ulaştırmakta engin vasıflara sahiptir. Onları doğurtan ihtiyaç, fazlasıyla karşılığını almıştır. Fakat destanların ortaya çıkış şekli hâlâ ilginçliğini koruyor. Sahi destanlar, mitolojiler hangi yoksunluğun tezahürüdür? Onların pratik hayata kattığı nedir?

Her toplum, kendisine ait doğal destanlar dairesinde bulunan sembol kişinin nitelik ve hedefini; eğitim, yetenek ve hislerin mihenk taşı sınavına bir seçenek olarak yerleştirir. Bu sınav, gelecekte ileri sürülecek sosyal tezleri de bir karara bağlamaktır. Ama bir toplumun evlatlarını sadece bir kararda tutmak ne derece doğru? Veya gerekli mi? Haydi, birazcık basite indirgeyerek soralım: Yoksa onca söylence, onca emek bir ülküye kilitlemek için mi? Yaşamak şartları, olay ve olgular değişebilir amma velâkin destanın kavşaklara koyduğu işaret levhaları ve kök damarları değişmez. Bu hususta ndır ki kişi çok defa büyük bir soyun parçası olmak ister.

KENDİ SINIRINI ARAMAK II

Amerikalı mitolojist Joseph Campbell (1904-1987), mitolojinin aşırı erdemli insanı en büyük kahraman saymadığını belirtir. Ardından nedenini açıklar: "Erdem, bütün karşıtlık çiftlerinin ötesine geçen artan kavrayışa pedagojik giriştir. Erdem, ben-merkezli egoyu bastırır ve kişi üstü merkezliği olası kılar." "Fakat" der Campbell, "…bu başarıldığında, bizim egomuzun ya da başkasının egosunun acısı ya da hazzı, kötü huyu ya da erdemi ne olacaktır?"-[1]Yani hep doğru yerde duran, hiç yanlışı olmayan; fedakâr, cömert, cesur, adil, merhametli ve her hâlükârda ahlaki kuralları kesintiye uğratmayan erdemli insan, hayatın içindeki insanı temsil edebilir mi?

Mitolojik kahramanlar olağanüstü yetilerle donatılmışlardır; ancak merak uyandıracak derecede insan hırslarıyla vardırlar. Onlarda kusur, yanılgı, ihanet, şiddet ve taşkınlık eksik olmaz. Batı mitolojisinde bu, daha barizdir. Batı'nın tanrısal ve insan düzenekleriyle bezeli mitolojik kahramanları Tanrı'da olanla insanda olanı, mükemmel olanla evrensel olanı çatıştırır; gökyüzü, yeryüzü ve yer altı olaylarını bu minval üzere yönlendirirler. Yönlendirmeler ötekinin sınırıyla çatıştığında veya zorda kaldıklarında, kişilik ve güç mücadelesi verir, yenilgiye tahammülsüz bir aktör olarak entrikaya başvururlar: Bazen çalar, kaçırır, yalan söyler, aldatır ve eşlerini zorla elde ederler. Gerçek

---

[1] Joseph Campbell, *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*, İstanbul 2010, Kabalcı Yay., s. 58.

BİZİM KÜLLİYE'NİN BEN VE BİZ DOSYASI

1999'da yayın hayatına kattığımız Bizim Külliye dergisinin hemen her sayısını bir konuya ayırdık. İstedik ki edebiyatçıyla, edebiyatla ilintisiz dosya kalmasın. Edebiyatımızda Tip ve Karakter, Edebiyat ve Poetika, Edebiyat ve Toplum, Edebî Türler, Edebiyat ve Değişim, Edebiyatımızda Felek, Edebiyat ve Tarih, Edebiyat ve Modernlik, Edebiyat ve Psikoloji, Edebiyat ve Metafizik, Edebiyat ve Düş, Edebiyat ve Kimlik, Edebiyat ve Mekân, Edebiyat ve Göç, Edebiyatçılarımızın Saklıları sadece bunlardan birkaçı.

Ele aldığımız konunun irdelenmesinde ilk başvurumuz TDK'nin sözlüklerinedir. Tabii, TDK'nin yaptığı tanım, ortak ve bağlayıcı bir tanımdır. Kelimenin anlam hakikatinde mihenk taşı o. Oradaki tarif bizim için membadır. Ancak sosyal hayat hattında kullandığımız kelimelerin sözlük alanından gitgide uzaklaştığını, hatta çok defa sabit kalması gereken içeriğin hepten saptırıldığını gördük. Yaygın anlam; yarıklar, çukurlar açan bir yapıya bürünmüştü. Oysa bizim gayemiz asıl anlamıyla bağını koparmamış birikimi dolanıma katmaktı. İşte, bu nedenlerden sosyolog, psikolog, felsefeci, ilahiyatçı ve edebiyatçımız ile konumuzun küllerini eşelemekten veya terim ve kavramların kendisine ait sorularını güncellemekten kaçınmadık.

Kelimeler insanlar gibidir; kendini anlama, kendini yenileme çabasını kaybettiğinde kimliklerini de kaybeder. Belki de düşünür ve edebiyatçıların yegâne gayesi, keli-

BİZİM KÜLLİYE'DEN

Şiraze dergisinden M. Sedat Sert soru göndermiş edebiyat dergisi editörlerine, cevap bekliyor. Belli ki dert ortağıyız, göndermeli. Ancak şunca denemeci, öykücü, şair ve eleştirmen var aramızda; umarım onların da bir kısmına yönlendirmiştir sorusunu. Zira edebiyatçı olup da yolunu edebiyat dergilerine düşürmeyen, dergi tozu yutmayan yok gibidir. İlk atölye çalışmalarını orada yapmış, nitelik eğitiminin ilkini orada almışlardır. Bütünü bir edebiyat dergisi mezunudur onların.

Tabii, edebiyat dergileriyle dirsek teması kurmamış biri, önünde imzasını taşıyan eseri olsa bile kalem disiplini sürecinden nasiplenmemiştir. Daha doğrusu kendisini kalıcı kılacak yöntem ve yeti bilincinden habersizdir. Çeriyle çöpüyle, çıraksız, ustasız akmıştır işte. Ona yönlendireceğiniz "Efendim, *dergilerin sorunlarına yönelik tespitlerinizi ve çözüm önerilerinizi, ayrıca dergilerin geleceği ile ilgili düşüncelerinizi öğrenebilir miyiz?"* sorusu ününe, yetkinliğine rahatsızlık verir; yersiz karşılar. Mesela "Gençlere sorulması gereken bir soru." der. Dergilerin bir ekol ve üslup oluşturucu olduğunu bilmez.

Zaten o, ne söylese kaygıda eksiktir.

Oysa dert ortak olunca sitem ve öneriler de ortak olur. Hatta cümleler ikizleşebilir de. Bilirim, sıkıcıdır yan yana konulmuş aynı konuyu işleyen böylesi karamsar metinler. Bir yazar, şair elinden çıkmış olmaları da yetmez tahammüle. Ama şu günlerde elzem. Hem söz gelişi diyerek